

prof. dr hab. Maciej Witek

<http://kognitywistyka.usz.edu.pl/mwitek>

PRAGMATYKA

rok akademicki 2025/2026, semestr zimowy

Temat 5:

Niedookreślenie językowe

Nieprzewidziany problem:
niedookreślenie językowe (semantyczne)
linguistic (semantic) underdeterminacy

“Według tezy o niedookreśleniu językowym, rozbieżność między pierwotnym znaczeniem wypowiedzi (tym, co powiedziane) i konwencjonalnym (lub “odkodowanym”) znaczeniem wypowiedzianej formy językowej jest znacznie większa od tej, która wynika z użycia wyrażeń wieloznacznych i okazjonalnych; lukę tę wypełnia wnioskowanie pragmatyczne (to znaczy, wnioskowanie kierowane maksymami konwersacyjnymi).”

Robyn Carston, 2004: 67.

opis strukturalny wypowiedzianego zdania

[INTERPRETACJA SEMANTYCZNA]

konwencjonalne znaczenie wypowiedzianego zdania

[INTERPRETACJA PRAGMATYCZNA W SŁABYM SENSIE]

pierwotne znaczenie mówiącego

[INTERPRETACJA PRAGMATYCZNA W MOCNYM SENSIE]

wtórne znaczenie mówiącego

Nieprzewidziany problem: niedookreślenie językowe (semantyczne) *linguistic (semantic) underdeterminacy*

“Według tezy o niedookreśleniu językowym, rozbieżność między pierwotnym znaczeniem wypowiedzi (tym, co powiedziane) i konwencjonalnym (lub “odkodowanym”) znaczeniem wypowiedzianej formy językowej jest znacznie większa od tej, która wynika z użycia wyrażeń wieloznacznych i okazjonalnych; lukę tę wypełnia wnioskowanie pragmatyczne (to znaczy, wnioskowanie kierowane maksymami konwersacyjnymi).”

Robyn Carston, 2004: 67.

Zatem:

- nie da się utrzymać Grice'owskiego „podziału pracy” między semantyką a pragmatyką.

Nieprzewidziany problem:
niedookreślenie językowe (semantyczne)
linguistic (semantic) underdeterminacy

“Według tezy o niedookreśleniu językowym, rozbieżność między pierwotnym znaczeniem wypowiedzi (tym, co powiedziane) i konwencjonalnym (lub “odkodowanym”) znaczeniem wypowiedzianej formy językowej jest znacznie większa od tej, która wynika z użycia wyrażeń wieloznacznych i okazjonalnych; lukę tę wypełnia wnioskowanie pragmatyczne (to znaczy, wnioskowanie kierowane maksymami konwersacyjnymi).”

Robyn Carston, 2004: 67.

Problem bardziej ogólny:

- bogactwo znaczenia (ang. *richness of meaning*).

(1) On jest pilotem.

- (1) On jest pilotem.
- (ZK-1) [PEWIEN OSOBNIK PŁCI MĘSKIEJ]
JEST PILOTEM₁ PILOTEM₂ PILOTEM₃.

referential indeterminacy

ambiguity (semantic overdetermination)

- (1) On jest pilotem.
- (ZK-1) [PEWIEN OSOBNIK PŁCI MĘSKIEJ]
JEST PILOTEM₁ PILOTEM₂ PILOTEM₃.

referential indeterminacy

ambiguity (semantic overdetermination)

- (ZP-1) JAN JEST PILOTEM₁.

(2) Na górnej półce.

(2) Na górnej półce.

(ZK-2) NA GÓRNEJ PÓŁCE.

subsentential phrase (→ fragments problem)

(2) Na górnej półce.

(ZK-2) NA GÓRNEJ PÓŁCE.

subsentential phrase (→ *fragments problem*)

(ZP-2) *SŁOIK Z MARMOLADĄ JEST* NA GÓRNEJ PÓŁCE.

→ *unarticulated constituents*

(2) Na górnej półce.

(ZK-2) NA GÓRNEJ PÓŁCE.

subsentential phrase (→ *fragments problem*)

(ZP-2) *SŁOIK Z MARMOLADĄ JEST* NA GÓRNEJ PÓŁCE.

→ *unarticulated constituents*

Ważne: to inne zjawisko, niż elipsa syntaktyczna!

(2') A: Gdzie jest słoik z marmoladą?
B: Na górnej półce.

(3) Piotr przegrał z Janem.

- (3) Piotr przegrał z Janem.
- (ZK-3) PIOTR PRZEGRAŁ Z JANEM.

→ *propositional radical*

- (3) Piotr przegrał z Janem.
- (ZK-3) PIOTR PRZEGRAŁ Z JANEM.
- *propositional radical*
- (ZP-3) PIOTR PRZEGRAŁ Z JANEM W SZACHY.

(4) Jasiu, nie umrzesz.

(4) Jasiu, nie umrzesz.

(ZK-4) JAŚ NIE UMRZE.

- (4) Jasiu, nie umrzesz.
- (ZK-4) JAŚ NIE UMRZE.
- (ZK*-4) DLA KAŻDEJ CHWILI T NASTĘPUJĄCEJ PO WYPowiedzi
zdania (4) NIE JEST TAK, ŻE JAŚ UMIERA W CHWILI T .

- (4) Jasiu, nie umrzesz.
- (ZK-4) JAŚ NIE UMRZE.
- (ZK*-4) DLA KAŻDEJ CHWILI T NASTĘPUJĄCEJ PO WYPowiedzi zdania (4) NIE JEST TAK, ŻE JAŚ UMIERA W CHWILI T .
- (ZP-4) JAŚ NIE UMRZE Z POWODU TEGO SKALECZENIA.

- (1) On jest pilotem.
- (2) Na górnej półce.
- (3) Piotr przegrał z Janem.
- (4) Jasiu, nie umrzesz.

- (1) On jest pilotem. → powody leksykalne
- (2) Na górnej półce.
- (3) Piotr przegrał z Janem.
- (4) Jasiu, nie umrzesz.

- (1) On jest pilotem. → powody leksykalne
- (2) Na górnej półce. → powody syntaktyczne
- (3) Piotr przegrał z Janem.
- (4) Jasiu, nie umrzesz.

- (1) On jest pilotem. → powody leksykalne
- (2) Na górnej półce. → powody syntaktyczne
- (3) Piotr przegrał z Janem. → powody semantyczne
- (4) Jasiu, nie umrzesz.

- (1) On jest pilotem. → powody leksykalne
- (2) Na górnej półce. → powody syntaktyczne
- (3) Piotr przegrał z Janem. → powody semantyczne
- (4) Jasiu, nie umrzesz. → powody pragmatyczne

- (5) A: Czy pożyczyć krzesła od sąsiadów?
B: Przecież wszyscy przyjdą!

- (5) A: Czy pożyczyć krzesła od sąsiadów?
B: Przecież wszyscy przyjdą!

znaczenie wtórne wypowiedzi B:

— Idź po te krzesła!

- (5) A: Czy pożyczyć krzesła od sąsiadów?
B: Przecież wszyscy przyjdą!

znaczenie wtórne wypowiedzi B:

— Idź po te krzesła!

(ZP-5B) WSZYSCY Z NASZEGO INSTYTUTU PRZYJDĄ
NA NASZ *BANKIET PARAPETOWY*.

(5) A: Czy pożyczyć krzesła od sąsiadów?
B: Przecież wszyscy przyjdą!

znaczenie wtórne wypowiedzi B:
— Idź po te krzesła!

(ZP-5B) WSZYSCY Z NASZEGO INSTYTUTU PRZYJDĄ
NA NASZ *BANKIET PARAPETOWY*.

(ZK-5B) WSZYSCY PRZYJDĄ.

- (6) A: Czy na Kasprowym leży już śnieg?
B: Nie byłem w Zakopanem.
- (7) A: Czy jechałeś kiedykolwiek kolejką na Kasprowy?
B: Nie byłem w Zakopanem.

- (6) A: Czy na Kasprowym leży już śnieg?
 B: Nie byłem w Zakopanem.
- (7) A: Czy jechałeś kiedykolwiek kolejką na Kasprowy?
 B: Nie byłem w Zakopanem.
- (ZK-*B*) *B* NIE BYŁ W ZAKOPANEM.
- (ZK*-*B*) DLA KAŻDEJ CHWILI *T* POPRZEDZAJĄcej TĘ WYPOWIEDŹ
 NIE JEST TAK, ŻE *B* JEST W ZAKOPANEM W CHWILI *T*.

(8) Ten stek jest surowy.

(8) Ten stek jest surowy.

(ZK-8) [PEWIEN STEK] JEST SUROWY.

- (8) Ten stek jest surowy.
- (ZK-8) [PEWIEN STEK] JEST SUROWY.

(ZP-8) STEK* JEST SUROWY*.

→ *ad hoc concepts*

→ “osłabienie” treści & rozszerzenie zakresu

(9) Piotr ma duży dom.

(9) Piotr ma duży dom.

(ZK-9) PIOTR MA DUŻY DOM.

(9) Piotr ma duży dom.

(ZK-9) PIOTR MA DUŻY DOM.

(ZP-9) PIOTR MA DUŻY-DOM*.

(9) Piotr ma duży dom.

(ZK-9) PIOTR MA DUŻY DOM.

(ZP-9) PIOTR MA DUŻY-DOM*.

(**) A: Idziemy do kina?

B: Jestem dziś zmęczony.

(10) A: Gdzie położyć książkę?

B: Na stole.

(10) A: Gdzie położyć książkę?

B: Na stole.

(ZP-A) GDZIE POŁOŻYĆ KSIĄŻKĘ*?

(ZP-B) POŁÓŻ KSIĄŻKĘ* NA STOLE*.

→ “wzmocnienie” treści & zawężenie zakresu

(11) Krem sułtański nie daje napiwków.

(11) Krem sułtański nie daje napiwków.

(ZK-11) KREM SUŁTAŃSKI NIE DAJE NAPIWKÓW.

(11) Krem sułtański nie daje napiwków.

(ZK-11) KREM SUŁTAŃSKI NIE DAJE NAPIWKÓW.

(ZP-11) KONSUMENT-KREMU-SUŁTAŃSKIEGO* NIE DAJE NAPIWKÓW.

→ przesunięcie metonimiczne, metonimia
(metonymic transfer)

“przyczyny” niedookreślenia językowego:

- (NJ₁) leksykalne
- (NJ₂) syntaktyczne
- (NJ₃) semantyczne
- (NJ₄) pragmatyczne

“przyczyny” niedookreślenia językowego:

- (NJ₁) leksykalne
- (NJ₂) syntaktyczne
- (NJ₃) semantyczne
- (NJ₄) pragmatyczne

→ linguistically mandated / optional pragmatic processes

“przyczyny” niedookreślenia językowego:

(NJ₁) leksykalne (1),

(NJ₂) syntaktyczne (2),

(NJ₃) semantyczne (3),

(NJ₄) pragmatyczne (4),

→ linguistically mandated / optional pragmatic processes

“przyczyny” niedookreślenia językowego:

(NJ₁) leksykalne (1),

(NJ₂) syntaktyczne (2),

(NJ₃) semantyczne (3),

(NJ₄) pragmatyczne (4),

(5) A: Czy pożyczyc krzesła od sąsiadów?
B: Przecież wszyscy przyjdą!

“przyczyny” niedookreślenia językowego:

(NJ₁) leksykalne (1), (5)?,

(NJ₂) syntaktyczne (2),

(NJ₃) semantyczne (3), (5),

(NJ₄) pragmatyczne (4), (5),

(5) A: Czy pożyczyc krzesła od sąsiadów?
B: Przecież wszyscy przyjdą!

“przyczyny” niedookreślenia językowego:

(NJ₁) leksykalne (1), (5)?,

(NJ₂) syntaktyczne (2),

(NJ₃) semantyczne (3), (5),

(NJ₄) pragmatyczne (4), (5),

(6) A: Czy na Kasprowym leży już śnieg?
B: Nie byłem w Zakopanem.

(7) A: Czy jechałeś kiedykolwiek kolejką na Kasprowy?
B: Nie byłem w Zakopanem.

“przyczyny” niedookreślenia językowego:

(NJ₁) leksykalne (1), (5)?,

(NJ₂) syntaktyczne (2), (6)?, (7)?,

(NJ₃) semantyczne (3), (5),

(NJ₄) pragmatyczne (4), (5), (6),

(6) A: Czy na Kasprowym leży już śnieg?
B: Nie byłem w Zakopanem.

(7) A: Czy jechałeś kiedykolwiek kolejką na Kasprowy?
B: Nie byłem w Zakopanem.

“przyczyny” niedookreślenia językowego:

(NJ₁) leksykalne (1), (5)?,

(NJ₂) syntaktyczne (2), (6)?, (7)?,

(NJ₃) semantyczne (3), (5),

(NJ₄) pragmatyczne (4), (5), (6),

(8) Ten stek jest surowy.

(9) Piotr ma duży dom.

(10) A: Gdzie położyć książkę?

B: Na stole.

(11) Krem sułtański nie daje napiwków.

“przyczyny” niedookreślenia językowego:

(NJ₁) leksykalne (1), (5)?, (8)?, (9)?, (10)?,

(NJ₂) syntaktyczne (2), (6)?, (7)?,

(NJ₃) semantyczne (3), (5), (9),

(NJ₄) pragmatyczne (4), (5), (6), (8), (10), (11),

(8) Ten stek jest surowy.

(9) Piotr ma duży dom.

(10) A: Gdzie położyć książkę?

B: Na stole.

(11) Krem sułtański nie daje napiwków.

Mocna i słaba teza o niedookreśleniu językowym

→ niedookreścieñie językowe jako nieusuwalna / przygodna własność znaczenia pierwotnego

Mocna i słaba teza o niedookreśleniu językowym

→ niedookreślenie językowe jako nieusuwalna / przygodna własność znaczenia pierwotnego

the Principle of Effability (Jerrold Katz)

the Principle of Expressivity (John R. Searle)

Mocna i słaba teza o niedookreśleniu językowym

→ niedookreślenie językowe jako nieusuwalna / przygodna własność znaczenia pierwotnego

the Principle of Effability (Jerrold Katz)

the Principle of Expressivity (John R. Searle)

Dla każdej myśli istnieje zdanie, którego wypowiedzenie w dowolnym kontekście jest zakomunikowaniem tej myśli.

Mocna i słaba teza o niedookreśleniu językowym

→ niedookreślenie językowe jako nieusuwalna / przygodna własność znaczenia pierwotnego

the Principle of Effability (Jerrold Katz)

the Principle of Expressivity (John R. Searle)

Dla każdej myśli istnieje zdanie, którego wypowiedzenie w dowolnym kontekście jest zakomunikowaniem tej myśli.

eternal sentences

Warto umieć

- Wyjaśnić, czym jest niedookreślenie językowe i dlaczego stanowi ono wyzwanie dla modelu Grice'a;
- objąść na przykładach każdą z form niedookreślenia językowego;
- wyjaśnić różnicę między słabą a mocną tezą o niedookreśleniu językowym.